UO'K: 330.4:004.9(575.1)

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XIZMATLAR AGREGATORLARINI YARATISHDA BOZOR STATISTIKASINING O'RNI

Norqizilova Charos Mansurovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi
Shakirova Nigora Axralovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Statistika kafedrasi PhD, dotsenti
Elektron pochta: shakirova0130@gmail.com
Orcid: 0009-0006-5025-4764
Shakirova Nigora Akhralovna
Tashkent State University of Economics
Department of Statistics PhD, Associate Professor
Email: shakirova0130@gmail.com
Orcid: 0009-0006-5025-4764

ANNOTATSIYA. Ushbu tadqiqot maqolasida raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmatlar agregatorlarini yaratishda bozor statistikasining ahamiyati O'zbekiston amaliyoti asosida o'rganilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi (stat.uz) hamda Markaziy bank (cbu.uz) rasmiy ma'lumotlari asosida elektron tijorat, raqamli infratuzilma va to'lov tizimlaridagi trendlar tahlil qilingan. Tadqiqot xulosalari shuni ko'rsatadiki, axborot-aloqa xizmatlari hajmining keskin o'sishi (30+ trln so'm) va internet qamrovining 35 million abonentga yetishi agregatorlar uchun tayyor fundamental bozor yaratgan. Agregatorlarning muvaffaqiyati hududiy raqamlashtirish statistikasini to'g'ri baholashga bog'liq.

Kalit so'zlar: Raqamli iqtisodiyot, xizmatlar agregatori, bozor statistikasi, elektron tijorat aylanmasi, "Raqamli O'zbekiston — 2030", makroiqtisodiy tahlil, startap ekotizimi, axborot asimmetriyasi, elektron to'lovlar, Big Data (katta ma'lumotlar).

ABSTRACT. This research article examines the importance of market statistics in creating service aggregators in the digital economy, based on the practice of Uzbekistan. Trends in e-commerce, digital infrastructure, and payment systems are analyzed using official data from the Statistics Agency (stat.uz) and the Central Bank of the Republic of Uzbekistan (cbu.uz). The research findings indicate that the sharp growth in the volume of information and communication services (30+ trillion UZS) and internet coverage reaching 35 million subscribers have created a ready fundamental market for aggregators. The success of aggregators depends on the accurate assessment of regional digitalization statistics.

Keywords: Digital economy, service aggregator, market statistics, e-commerce turnover, "Digital Uzbekistan — 2030", macroeconomic analysis, startup ecosystem, information asymmetry, electronic payments, Big Data.

АННОТАЦИЯ. В данной исследовательской статье рассматривается значение рыночной статистики при создании агрегаторов услуг в условиях цифровой экономики на основе опыта Узбекистана. На базе официальных данных Агентства статистики (stat.uz) и Центрального банка (cbu.uz) Республики Узбекистан проанализированы тенденции в сфере электронной коммерции,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

цифровой инфраструктуры и платежных систем. Результаты показывают, что резкий рост объема информационно-коммуникационных услуг (более 30 трлн сумов) и охват интернетом, достигший 35 миллионов абонентов, создали готовый фундаментальный рынок для агрегаторов. Успех агрегаторов зависит от правильной оценки региональной статистики.

Ключевые слова: Цифровая экономика, агрегатор услуг, рыночная статистика, оборот электронной коммерции, «Цифровой Узбекистан — 2030», макроэкономический анализ, стартап-экосистема, информационная асимметрия, электронные платежи, Big Data.

1. KIRISH

Zamonaviy makroiqtisodiy sharoitda raqamli iqtisodiyot biznes modellarni tubdan transformatsiya qilmoqda. Bozor ishtirokchilari o'rtasidagi tranzaksion xarajatlarni va axborot asimmetriyasini qisqartiruvchi eng samarali vosita sifatida xizmatlar agregatorlari (elektron tijorat, tibbiyot, logistika va moliya platformalari) maydonga chiqdi. Nobel mukofoti laureati Jorj Akerlofning "Limonlar bozori" nazariyasiga ko'ra, bozorda xaridor va sotuvchi o'rtasida ma'lumotlar tengsizligi yuzaga kelsa, bu bozorning tanazzuliga olib keladi [5]. Agregatorlarning fundamental iqtisodiy vazifasi esa aynan shu axborot tengsizligini bozor statistikasi (narx, sifat, reytinglar) orqali bartaraf etishdir.

O'zbekiston Respublikasida raqamli platformalar uchun huquqiy va infratuzilmaviy poydevor O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston — 2030 strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni bilan mustahkamlandi [1]. Ammo, ko'plab yangi startap loyihalar bozor hajmini (TAM, SAM, SOM) va demografik o'zgarishlarni davlat statistikasi asosida chuqur tahlil qilmagani uchun o'z faoliyatini tezda to'xtatishga majbur bo'lmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi — xizmatlar agregatorlarini yaratishda O'zbekiston Respublikasining rasmiy statistik ma'lumotlariga (makroiqtisodiy, demografik va moliyaviy ko'rsatkichlarga) tayanishning iqtisodiy zaruratini haqiqiy raqamlar asosida dalillashdir.

2. METODOLOGIYA

Tadqiqotda miqdoriy (quantitative) va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Xizmatlar agregatorlari uchun bozor jozibadorligini baholashda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) sohasidagi vaqtiy qatorlari (2020–2024-yillar) hamda O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining elektron to'lov tizimlari bo'yicha rasmiy hisobotlari asos qilib olindi [2][4]. Olingan ma'lumotlar (Big Data) korrelyatsion tahlil qilinib, agregator loyihalarini bozorga olib kirishdagi maqsadli auditoriya (TAM) sig'imi hisoblab chiqildi.

3. NATIJALAR

Raqamli xizmatlar agregatorini ishga tushirish uchun ikkita asosiy statistik ko'rsatkich muhimdir: raqamli infratuzilmaning qamrovi (iste'molchilarning platformaga kira olishi) va elektron to'lovlar hajmi (iste'molchilarning platforma orqali xarid qila olishi).

Statistika agentligining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda axborot iqtisodiyoti sohasi jadal o'sish dinamikasini namoyish etmoqda. Axborot va aloqa xizmatlari hajmi so'nggi yillarda muttasil o'sib bormoqda, bu esa agregatorlar uchun tayyor va to'lov qobiliyatiga ega bo'lgan raqamli auditoriya shakllanib bo'lganligini tasdiqlaydi. Quyidagi 1-jadvalda mamlakatdagi raqamli infratuzilma o'zgarishlarining xronologik dinamikasi keltirilgan.

1-jadval. O'zbekiston Respublikasida raqamli infratuzilma va axborot xizmatlari dinamikasi (2020–2024-yy.)

Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar	2020-yil	2021-yil	2022-yil	2023-yil	2024-yil

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

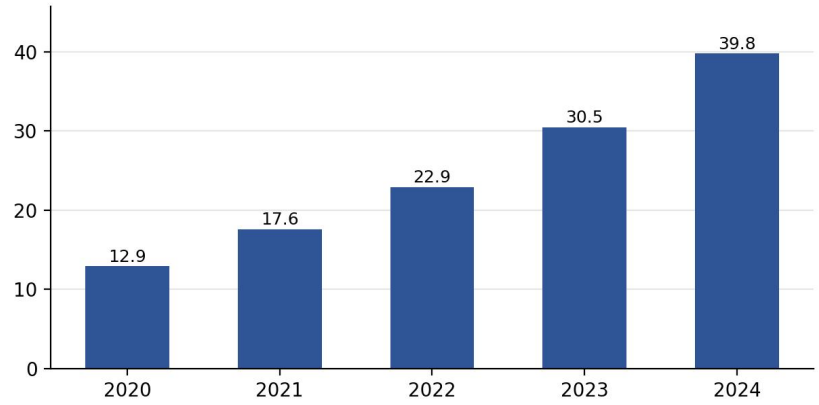
Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar	2020-yil	2021-yil	2022-yil	2023-yil	2024-yil
Internet tarmog'iga ulangan abonentlar soni (mln. kishi)	22.5	27.2	31.1	33.5	35.1
Mobil aloqa abonentlari soni (mln. kishi)	26.9	29.8	32.2	34.0	35.4
Axborot va aloqa xizmatlari hajmi (mlrd. so'm)	12 949	17 618	22 935	30 523	39 800

Manba: Statistika agentligi ma'lumotlari asosida tuzilgan [2]

Jadvaldagi rasmiy raqamlar shuni ko'rsatadiki, so'nggi 5 yil ichida axborot va aloqa xizmatlari hajmi deyarli 3 barobarga (12.9 trln so'mdan 39.8 trln so'mga) o'sgan. Internet foydalanuvchilari soni esa 35 milliondan oshib, doimiy aholining mutlaq ko'pchiligini qamrab olgan [3]. Startap va agregator yaratuvchilari uchun bu raqam muhim signal hisoblanadi: bozorga chiqariladigan har qanday platforma (veb-sayt formatida emas) birinchi navbatda "Mobile-First" (mobil ilova) formatida optimallashtirilishi shart.

Raqamli xizmatlarning jadal o'sishi nafaqat hududiy markazlarda, balki butun respublika bo'ylab internet penetratsiyasi (qamrovi) kengayganligi bilan izohlanadi. Ushbu iqtisodiy o'sish agregatorlar uchun yangi bozor segmentlarini ochib beradi.

1-diagramma. Axborot va aloqa xizmatlari hajmining o'sish trendi (trln. so'm)

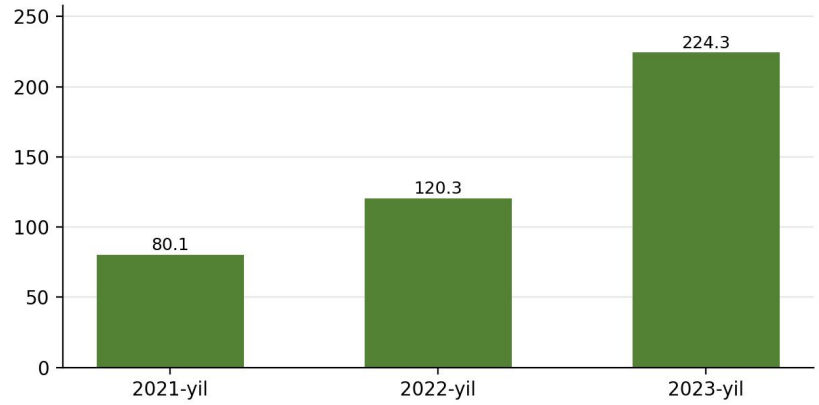
Manba: 1-jadval ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Elektron to'lovlar va xarid qobiliyati

Agregatorning daromad keltiruvchi (tijoriy) loyihaga aylanishi to'g'ridan-to'g'ri aholining naqdsiz hisob-kitob qilish madaniyatiga bog'liq. Foydalanuvchilar qanchalik ko'p raqamli tranzaksiyalarni amalga oshirsa, xizmatlar agregatorining iqtisodiy rentabelligi shunchalik yuqori bo'ladi. Markaziy bankning to'lov tizimlari bo'yicha rasmiy hisobotlari raqamli iqtisodiyotdagi moliyaviy aylanma haqida aniq manzarani taqdim etadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2-diagramma. Elektron to'lov tizimlari orqali tranzaksiyalar hajmi (trln so'm)

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida [4]

Rasmiy raqamlarga ko'ra, mobil ilovalar (Payme, Click, Uzum Pay va boshqalar) orqali amalga oshirilgan to'lovlar hajmi birgina 2023-yilning o'zida 224,3 trillion so'mga yetgan bo'lib, bu oldingi yilga nisbatan qariyb 2 barobar ko'pdir [4]. Bu statistika xizmatlar agregatorini yaratuvchi startaplar uchun to'lovlarni to'liq avtomatlashtirish (ekvayring) bo'yicha hech qanday to'siq yo'qligini isbotlaydi.

4. MUHOKAMA VA XULOSA

Keltirilgan rasmiy statistik ma'lumotlar va qilingan hisob-kitoblar shuni tasdiqlaydi: O'zbekistonda raqamli xizmatlar agregatorini ishga tushirish uchun "kiritish to'sig'i" (barrier to entry) texnologik va moliyaviy iste'mol madaniyati jihatidan olib tashlangan. 35 milliondan ortiq mobil internet abonentlari va yillik 224 trillion so'mdan ortiq onlayn to'lov aylanmasi B2C formatidagi platformalar uchun milliardlab dollarlik bozor sig'imi (TAM) mavjudligini anglatadi.

Statistikaning xatarlarni kamaytirishdagi o'rni beqiyosdir. Agar startap asoschisi loyihani boshlashdan oldin hududlar kesimidagi narxlar indeksini va demografik o'sishni tahlil qilsa, marketing byudjetini (CAC - Customer Acquisition Cost) o'rtacha 30-40% gacha tejashi mumkin. Masalan, internet abonentlarining asosiy faol qismi yirik shaharlarda markazlashganligini hisobga olib, resurslarni aniq tugunlarga (hub) yo'naltirish yuqori samara beradi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot sharoitida agregator loyihalarining muvaffaqiyati ularning dasturiy kodi bilan emas, balki to'g'ri tanlangan statistik model bilan belgilanadi. Davlat ochiq ma'lumotlari (Open Data) va makroiqtisodiy statistikani "Big Data" texnologiyalari yordamida uzluksiz tahlil qilib boruvchi ma'lumotlarga asoslangan (data-driven) agregatorlargina xalqaro darajada raqobatbardosh bo'la oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston — 2030 strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. Havola: https://lex.uz/docs/5030957
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli iqtisodiyot statistikasi. Rasmiy e'lonlar va vaqtiy qatorlar (2024-yil holatiga). Havola: https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/digital-economy

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. O'zbekiston Respublikasi demografik ko'rsatkichlari (2024). Rasmiy makroiqtisodiy hisobot. Havola: https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/demography-2
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. To'lov tizimlari faoliyati bo'yicha statistik ko'rsatkichlar. Elektron tranzaksiyalar hajmi to'g'risida yillik hisobot (2021-2023). Havola: https://cbu.uz/uz/payment-systems/statisticalindicators/
5. Akerlof, G. A. (1970). The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. The Quarterly Journal of Economics, 84(3), 488–500. Havola: https://academic.oup.com/qje/article-abstract/84/3/488/1897096

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.